
Honzík, J. (ed.) (2010). *Jednota v rozmanitosti: Buddhismus v České republice*.

Praha: DharmaGaia, 264 s.

ISBN 978-80-7436-006-0

Marek Adamík, FF MU, Ústav religionistiky

Buddhismus se u nás těší badatelskému i laickému zájmu již řadu let. Nasvědčuje tomu nejen množství vydávané literatury, ale i řada sympatizujících občanských sdružení nechávajících se inspirovat některou z pestré škály buddhistických škol pro vlastní duchovní praxi. Na šíření buddhistické literatury se dnes vedle velkých vydavatelských subjektů podílejí také české buddhistické spolky, které zajišťují i překlady z pramenných jazyků a podílí se na jejich vydávání (buddhismus Diamantové cesty linie Karma Kagjü provozuje vlastní nakladatelství Bílý deštník a Nadační fond Nydahl) s podporou Mezinárodního buddhistického nadačního fondu. Jejich prostřednictvím se k českému zájemci dostávají v knižní podobě myšlenky východních mistrů, učitelů dharmy, překlady klasické buddhistické literatury, indické, čínské, japonské a korejské poezie a dalších děl východního myšlení. Nakladatelství DharmaGaia, které počátkem 90. let vzniklo v okruhu lidí kolem Buddhistické společnosti, představuje dnes patrně největšího širitelů této literatury v České republice, přestože jeho nakladatelská produkce přesahuje i do oblasti alternativních kultur, filosofie, psychologie, nové vědy a jiných duchovních kultur mimo Evropu.

Kniha *Jednota v rozmanitosti: Buddhismus v České republice*, kterou DharmaGaia vydalo v roce 2010 s podporou Mezinárodního buddhistického nadačního fondu a nadace Maitrea, vznikla v rámci stejnojmenného projektu, jehož autorem je Jan Honzík, dlouholetý nadšenec, mnich a lektor zabývající se buddhismem na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy. Dle vlastních slov je smyslem projektu vytvářet porozumění a harmonii mezi různými buddhistickými tradicemi, školami a skupinami v České republice a přiblížit čtenářům současnou buddhistickou scénu. Nutno podotknout, že kniha se nesnaží být vědeckou, ani jinak odbornou publikací. Chybí poznámkový aparát, také bohatý obrazový doprovod a grafické zpracování napovídá, že nepůjde o vědecký počín. Nicméně jak uvidíme, zjevná laickost neplatí stoprocentně pro všechny příspěvky. Honzík se pro výpomoc se zpracováním knihy obrátil na několik desítek subjektů, mezi nimiž jsou kromě členů různých buddhistických a aktivistických skupin také buddhologové, kunsthistorici, psychologové a sociologové. Kniha tak propojuje příspěvky buddhistických nadšenců s eseji odborníků, což ve výsledku přináší ojedinělé, třebaže místy poněkud nesourodé dílo. Hlavní část, uvedená do kontextu několika retrospektivními články o historii buddhismu v České republice, tvoří prezentace českých buddhistických škol a dobročinných organizací. Druhou nejdůležitější částí jsou rozhovory s významnými učiteli uvedených škol, po nichž následuje několik esejů o využití buddhismu v současné psychoterapii, o výzkumech v oblasti

meditace a neurověd. Nechybí ani sociologická perspektiva. Knihu uzavírá článek o buddhistickém umění a nejvýznamnějších sbírkách východního umění. Projděme si nyní jednotlivé kapitoly podrobněji.

Předmluvu a úvodní statě obstaral Jan Honzík spolu s mnichem českého původu bhikkhu Dhammadípou. Autor projektu v nich hovoří o svém duchovním hledání, oživuje vzpomínky na svůj mnišský pobyt v buddhistickém klášteře na Srí Lance a odůvodňuje potřebu vytvořit jednotnou platformu v nepřehledné houštině českých buddhistických škol. Za stěžejní událost považuje přednášku bhikkhua Dhammadípy o odlišnostech a spojujících prvcích jednotlivých buddhistických tradic, která se uskutečnila v roce 2008 na půdě Karlovy univerzity. Možná proto Dhammadípa dostal prostor i k úvodnímu slovu první části knihy, kde se onu jednotu v rozmanitosti buddhistických učení snaží vymezit. V této části se vyskytuje problém spojený s nedostatkem prostoru na vymezené téma, což je typické i pro jiné části knihy (řádkování navíc přibližně odpovídá hodnotě 1,5 v textovém editoru). Vede to k dojmu, že toho bylo řečeno velmi málo, nebo zkresleně. Dhammadípa se v zásadě soustředí jen na vysvětlení úlohy arahata, bódhisattvy, základních meditačních technik a na konstatování, že společným jádrem všech buddhistických směrů je skutečnost života jako utrpení, které lze překonat odstraněním lpění na všech složkách existence. Poznání, že život je utrpení, vede k překonání nevědomosti, a tedy k probuzení.

Protože Honzíkova předmluva s tímto úvodem je zahajovací částí knihy, nelze se ubránit pocitu nesourodosti a absence adekvátního úvodu, který by problematiku kontextuálně ukotvil. Honzíkova následující stat o vývoji buddhismu a buddhistických škol je v zásadě pouze výčtem nejvýraznějších momentů, které provázely buddhistické učení od Buddhovy smrti. Na druhou stranu pro laického čtenáře může být nástin théravadového, mahájánového, vadžrajánového a zenového buddhismu užitečným pomocníkem pro základní orientaci v tom, jaké formy buddhismu vůbec existují a v čem se navzájem liší. Za obzvláště cenné pak lze považovat ilustrační mapy zobrazující rozsah vlivu té které formy buddhismu, a to ve dvou časových pásmech. Lze z nich jasně vyčíst informaci, do jakých zemí a kdy se buddhismus šířil a také která forma dnes v konkrétní zemi převažuje.

První část knihy pojednává o historii buddhismu formou retrospektivních esejů z pera buddhologa Jiřího Holby, Mileny Slavické z Akademie výtvarných umění v Praze a spoluzakladatelky korejské školy v České republice Kwan Um, Jana Komrského, překladatele a vydavatele dharmové literatury, a Tomáše Vystrčila, jehož identita zůstala čtenářům na rozdíl od předchozích jmen poněkud skryta. Pomineme-li zmíněnou nesourodost, poskytují eseje ojedinelý pohled na období od první světové války přes sametovou revoluci až do 90. let. Toto zmapování si vzal na starost Jiří Holba, který čtenáře provází dobou pronikání prvních buddhistických myšlenek na naše území. Jde o zastávky u nejvýznamnějších jmen českých myslitelů, učitelů a mystiků, a protože se autor zabývá buddhismem především jako buddholog, a nikoliv jako buddhista (přestože sám rozhodně není pouze teoretikem), seznamuje čtenáře také se stavem akademického studia buddhismu. Nejvíce si cení přínosu Egona Bondyho a jeho *Poznámek k indické filosofii*, dále pak profesora Iva Fišera, žáka Vincence Lesného.

Pokud v textu Jiřího Holby scházela osobní zkušenost, neplatí totéž pro eseje Mileny Slavické a Jana Komrského, kteří popisují hledání své duchovní cesty

v době před rokem 1989. Podle nich se předlistopadoví buddhističtí nadšenci, mezi které je můžeme počítat, potýkali se třemi stále se připomínajícími problémy. Jednak šlo o nedostatek kvalitní literatury (resp. literatury vůbec), nedostatečnou znalost cizího jazyka a absenci duchovní autority – učitele, který by mohl laické praktikanty a zájemce o buddhismus vést. Oba autoři esejů stáli u zrodu české sanghy školy Kwan Um, ale protože místní podmínky nedovolovaly návštěvy zahraničních mistrů, byla jejich nejčastějším výjezdním místem Varšava, kde Seung Sahn, nejvyšší autorita této korejské školy, pověřil vedením české sanghy svého žáka Andrzeje Czarneckiega. Potud jsou tyto eseje obohacujícím vhladem do předlistopadové situace. Celkový obraz by mohl být podstatně zajímavější, kdyby retrospektivou poskytli i zástupci jiných škol, popř. bylo této problematice poskytnuto více prostoru, což je rys, který jsme zmínili již v souvislosti s úvodem bhikkhua Dhammadiipy.

Část o historii buddhismu v České republice uzavírá esej Tomáše Vystřčila o Buddhistické společnosti, která vznikla nedlouho po sametové revoluci. Vystřčil na několika stránkách představuje první krůčky buddhistických nadšenců ve svobodně se rozvíjející zemi pod záštitou společnosti jako sjednocujícího subjektu (do jaké míry se to dařilo, je dle něj diskutabilní). Kromě toho společnost iniciovala vydávání časopisu *Dotek*, unikátního měsíčníku o buddhismu a duchovních naukách vůbec.

Druhá a třetí část knihy tvoří jádro publikace. Obsahuje sebeprezentace buddhistických skupin a informace o dobročinných buddhistických organizacích. Honzík zde sehrál především sjednocující úlohu a ve spolupráci s oslovenými buddhistickými skupinami vytvořil základní osnovu, kterou by měla v ideálním případě naplnit každá z nich. Jsou to a) základní charakteristika školy, b) poslání a cíle, c) historie, d) praxe, metody a pravidelné aktivity, e) hlavní učitelé, f) literatura a teorie, g) další informace závisující mimo jiné na velikosti skupiny, jako například buddhistická a meditační centra, vztah k mnišské a laické praxi atd. Protože se na zpracování této části podílelo přes třicet osob, koncepci se podařilo naplnit jen částečně a v různé kvalitě. Ke sjednocení textů nakonec příliš nedošlo, což způsobilo, že se místy informace opakují a prolínají do jiných kapitol knihy (kupříkladu Bodhi Praha a statě v kapitole o historii buddhismu) (Honzík 2010: 59), takže čtenář může nabýt pocitu, že zde všechno leží jaksi bez ladu a skladu i přesto, že skupiny jsou seřazeny abecedně a podle formy buddhismu, ke které se hlásí (théravádový, zenový a tibetský). Na druhou stranu příležitost prezentovat se vlastními slovy přináší zajímavý obraz o následovnicích Buddhova učení obecně. Všechny skupiny se vyznačují obdivuhodnou tolerancí, a to jak k ostatním „konkurenčním“ buddhistickým a meditačním skupinám, tak i k jiným náboženstvím. Často uvádí, že dveře „duchovního centra“ jsou otevřeny pro lidi bez rozdílu vyznání, věku, sexuální orientace nebo jiného kritéria a až na výjimky jsou pravidelná setkání, meditace i vícedenní seššiny otevřeny široké veřejnosti. A to zcela zdarma, bez jakéhokoliv závazku. Vysoká tolerance se chová i k vlastním členům. Protože skupiny jsou založeny na dobrovolnosti a individuálním rozhodnutí, nevyžaduje se vyznávat pouze jedině učení. Příkladem může být Nirodhi Praha, která do svého učení, navazujícího na théravádovou tradici a praxi meditace vipassana, integrovala prvky jógy, šamanismu a dalších podpůrných technik (Honzík, 2010: 74). Ještě více to platí pro meditační skupiny, kde vlastní

víra nehraje žádnou úlohu a lidé se scházejí pouze ke společným meditacím (například tzv. Skalní meditační skupina, Honzík, 2010: 80). Toto pojetí nápadně připomíná rysy často spojované spíše s individuální spiritualitou nebo hnutím New Age, kde si člověk z nabídky trhu s duchovními produkty de facto vybírá to, co je jeho srdci nejbližší a nejsympatičtější. Spíše liberální je i postoj v otázce mnišské a laické praxe. Společnost Samten Tse Praha, hlásící se k tibetskému buddhismu, zde cituje Milarepu v písni *Úloha ženy v dharmě*: „... není nutné změnit si jméno či ostříhat vlasy. Buddhovství lze dosáhnout jako světský praktikující či jako mnich. Lze být dobrým buddhistou, aniž by bylo třeba změnit svůj stav“ (Honzík, 2010: 145).

Další část obsahuje jedenáct původních rozhovorů s vybranými mistry a učiteli. Jde o nejcnější část knihy, ve které má čtenář mimo jiné největší příležitost pokusit se nalézt onu jednotu v rozmanitosti uvedenou v názvu. Rozhovory uskutečnil Jan Honzík v průběhu roku 2009 ve spolupráci s dalšími osobami a překladateli. Pokud bychom chtěli zasadit tuto čtvrtou část do kontextu ostatních kapitol, je třeba podotknout, že úzce navazuje na část prezentací buddhistických společností a představuje cestu po nejvýznamnějších „milnicích“, se kterými se v nich bylo možné setkat. Několik uvedených osobností se zviditelnilo v českých médiích a jejich jména mohou být povědomá i méně zainteresované veřejnosti. Patří sem například Mistr Kaisen, představitel školy Sótó zen, lama Ole Nydahl z Diamantové cesty linie Karma Kagjü či zmiňovaný mnich českého původu bhikkhu Dhammadípa. Výběr osobností je promyšlený a tvoří vyváženou mozaiku mezi hlavními formami buddhismu. Jsou zde představitelé théravadového buddhismu (bhikkhu Dhammadípa, Pemasiri Thera), zenového buddhismu (Mistr Kaisen a Róši Fumon Nakagawa ze školy Sótó zen, Bon Shim ze školy Kwan Um), tibetského buddhismu a vadžrajány (lama Ole Nydahl, Khandro Rinpoče), a dokonce představitel dzogčhenu (Čhögjal Namkhai Norbu). Otázky jsou pokládány jednotně, odpovědi je možné navzájem porovnat, vyjma specifických rozhovorů, jaké Honzík vedl například s bhikkhuní Visuddhi o rozdílech mezi postavením buddhistických mnichů a mnišek na Západě. Pokud si před četbou úvodního rozhovoru položíme otázku „Tak jak je to vlastně s tou jednotou?“, je možné, že po prostudování tohoto oddílu si na ni budeme umět odpovědět lépe než u částí předcházejících.

Pátá kapitola pojednávající o buddhismu z hlediska psychologie, neurovědy a sociologie je následována šestou jako stručným úvodem do buddhistického umění. Obě mají dva charakteristické rysy. Za prvé jsou psány odborníky – akademiky, kteří čtenáře seznamují s dosavadními výzkumy v probíraných oblastech (s výjimkou historického úvodu Jiřího Holby se tak zcela liší od zbytku knihy) – a za druhé z hlediska stanovených cílů působí v kontextu knihy někdy až nepatřičně. Ať již hovoříme o výzkumech meditace pomocí vědeckých metod či jejím využití v psychoterapii a psychiatrii, jsou několikastránkové statě při zmíněném řádkování nanejvýš neúplné a stěží mohou poskytnout uspokojivý přehled. Pokud třeba i laický čtenář přistupuje k těmto kapitolám s očekáváním, může být zklamán.

Psycholog a psychoterapeut Jiří Benda v článku „O meditaci, psychoterapii a psychospirituální krizi“ dopadl nejlépe, neboť se mu na nevelkém prostoru podařilo jasně vysvětlit rozdíly mezi psychoterapií a meditací a také kterou

metodu je kdy vhodné zvolit. Protože se hlouběji zabývá meditací vhledu, která je v předchozích částech knihy nespočetněkrát zmíněna jako základní technika théravadového buddhismu, je tento cíl opodstatněný. Část o satiterapii, relativně nové metodě řešení psychiatrických potíží a psychospirituální krize, je už pouze naznačena. Autor ponechává na případném zájemci, aby si podrobnější informace našel v literatuře, kterou uvádí v závěru svého článku.

Meditace z pohledu neurověd je parketa pro Jana Buriana, buddhistu a pedagoga Vysoké školy ekonomické v Praze. Autor se mimo jiné zabývá výzkumem mozku a vlivu meditace na jeho fungování a strukturu. Přestože do svého úvodu do neurovědy zahrnuje jen rámcové informace, poukazuje na zajímavé výsledky v oblasti trvalých změn, kterými mozek projde vlivem dlouholeté meditační praxe. Zesílení mozkové kůry, zlepšení schopnosti regenerace oproti změnám v důsledku stáří, zvládání emocí a stresu, to je pouze malá část ze zaznamenaných změn. V porovnání s dosud zmíněným se tato esej liší i jazykovým zpracováním – výrazně se přibližuje odborné stati.

Socioložka Jana Cirklová se ve svém pojednání omezila na interpretaci výsledků výzkumu, na kterém se v letech 2007 až 2008 podílela a jehož cílem bylo zjistit proměny hodnot a životních stylů v České republice po sametové revoluci. Součástí výzkumu bylo dotazníkové šetření v buddhistických centrech, kde se Cirklová snažila zjistit odpověď na otázku, která ji nejvíce zajímala: které směry buddhismu jsou u nás aktivní a zda vznikly přímo v místním prostředí, nebo k nám byly importovány. Jiné otázky se týkaly organizačního členění center, počtu příznivců a jejich věkového rozmezí, aktivit center a jejich vnímání očima příznivců. Velkou pozornost věnuje Cirklová zastoupení z hlediska pohlaví, neboť se ukázalo, že u buddhismu se nepotvrzuje trend vyššího zastoupení žen, jako je tomu u etablovaných církví. Zobečňující tvrzení, že jde o typický jev pro většinu nových náboženství, je ovšem nepřesvědčivý, neboť není podložen výzkumem a autorka se ani k žádnému neodkazuje. Výsledky jinak potvrzují to, co bylo možné vyčíst již v prezentaci jednotlivých škol – tolerance k jiným vyznáním i k ostatním buddhistickým školám, svobodná volba jednotlivce zvolit si svou duchovní cestu atd. Nicméně tvrzení, že buddhistické komunity nekombinují svá učení s jinou duchovní praxí, nekorresponduje zcela s tím, co o sobě některé skupiny uvádějí (Honzíková, 2010: 240).

Namísto závěru předkládá kunsthistorička Helena Honcoopová úvod do buddhistického umění a seznamuje s nejvýznamnějšími sbírkami a sběrateli u nás i ve světě. V zásadě jde pouze o výčet, faktografický záznam znalce umění. Cennější je kapitola o typologii buddhistických soch, ve které se autorka snažila zmapovat zobrazování Buddhy od nejstarších památek v Indii přes mahájánovou větev v Číně, Vietnamu, Koreji až po Japonsko, pokračující théravadovou větví od Srí Lanky po Barmu, Kambodžu, Laos, Thajsko a Indonésii. Nechybí ani vadžrajánová větev buddhismu v Tibetu, Nepálu a Mongolsku. Text je doprovázen bohatým obrazovým materiálem. Podobně jako u předchozích esejů jde pouze o nástin, úvod k oborům, ke kterým si může příslušný zájemce vyhledat relevantní literaturu. Pokud jde o buddhistickou literaturu vydanou v češtině, lze získat velmi dobrý přehled z kvalitně zpracované bibliografie, která je přílohou knihy.

Pokud chceme odhlédnout od jednotlivých částí a zhodnotit publikaci jako celek bez snahy posuzovat ji z hlediska odborné publikace, jde o ojedinělý počín

na buddhistickém knižním trhu. Setkávají se tu lidé nejrůznějších oborů, již se způsobem sobě vlastním vyjadřují k fenoménu, který si v České republice získává nemálo příznivců a následovatelů. Ocenit lze především možnost získat jasný přehled o buddhistických skupinách, aniž by bylo nutné dlouhé hodiny brouzdat na internetu po domácích stránkách organizací. Ty navíc ve své kvalitě často pokulhávají, bez možnosti získat podrobnější nebo aktuálnější informace. Stejně velkým kladem knihy jsou rozhovory s mistry ze široké škály buddhistických škol. Přes zjevnou snahu vést rozhovory tak, aby bylo možné odpovědi navzájem porovnat, nelze přehlédnout osobitost a svéráznost každé zpovídané osoby, což je bezpochyby obohacujícím prvkem knihy. Na historický úvod, retrospektivní eseje a „nástin“ současných výzkumů v psychoterapii a sociologii lze nahlížet pouze jako na inspiraci pro další studium. Tyto části jsou až na výjimky (Holba, Benda) nejslabším článkem knihy a nejvíce vytváří dojem zmiňované nesourodosti. I ta ale nakonec může být cílem knihy a vést čtenáře k poznání, že jednotu je možné hledat a nalézat právě v této rozmanitosti.

Je na místě se ptát, kdo je primární cílovou skupinou knihy. Zájemci o hlubší poznatky o buddhismu a odborníci lačníci po rozšíření vědomostí po knize pravděpodobně nesáhnou. Může být velmi zajímavá pro vyznavače některé z buddhistických škol a ty, kteří si chtějí udělat jasno v tom, čím se zabývají „kolegové od vedle“. Publikaci lze považovat i za užitečnou příručku pro badatele z čistě praktického důvodu – je zde seznam kontaktů na každou prezentující se skupinu. Pro zájemce o předlistopadovou éru mohou být zajímavé vzpomínkové eseje Slavické, Komrského a Vystrčila. Naopak stěží lze knihu doporučit někomu, kdo se chce s buddhismem teprve seznámit a udělat si o něm jasnou představu. Tu mu kniha totiž zcela jistě neposkytne, ani přes Honzíkovu snahu popsat v úvodu jeho nejznámější formy.